

відео, візуальні схеми, моделі), завдання мають різний рівень складності, а форми оцінювання дозволяють учневі продемонструвати результат у спосіб, найбільш адаптований до його індивідуальних можливостей.

Розширюючи розуміння універсального дизайну, варто підкреслити, що його принципи поширюються не лише на організацію уроку чи матеріалів, а й на взаємодію між учасниками освітнього процесу – учнями, педагогами, адміністрацією, батьками, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів. УД передбачає доброзичливу комунікацію, адаптивні правила, прозорі процедури та інклюзивні механізми ухвалення рішень, що дозволяють залучити до навчального процесу кожного учня без винятку.

Очевидно, що проблема впровадження універсального дизайну в закладах загальної середньої освіти України має комплексний характер і охоплює значно ширше коло питань, ніж просто технічну адаптацію шкільних будівель. Аналіз наукових джерел переконливо засвідчує, що бар'єри, які заважають реалізації принципів універсального дизайну, формуються на різних рівнях - від архітектурного до культурно-ментального - і лише їхнє системне подолання здатне забезпечити реальну доступність освіти для кожної дитини. Проте універсальний дизайн виходить далеко за межі фізичного світу, і важливою проблемою є недоступність інформаційного простору закладів освіти. Універсальний дизайн навчання передбачає гнучкі методи подання навчального матеріалу, різноманітні стратегії організації діяльності, багатоканальну подачу контенту та альтернативні способи оцінювання.

Поряд із тим гострою проблемою залишається управлінська та організаційна неготовність шкіл. Універсальний дизайн неможливо реалізувати без стратегічного планування, внутрішніх політик доступності, управлінського лідерства та міжсекторальної співпраці. Соціально-психологічні та культурні бар'єри формують не менш серйозну загрозу, ніж технічні чи організаційні. Зрештою, у комплексі проблем важливо виокремити фінансові бар'єри, оскільки реалізація універсального дизайну потребує значних та різноспрямованих інвестицій.

Отже універсальний дизайн у середній освіті України стикається з цілою системою взаємопов'язаних бар'єрів, сукупність яких здатна значно уповільнити процес формування по-справжньому доступного, гнучкого та інклюзивного освітнього середовища. Подолання проблем вимагає комплексних і водночас цілеспрямованих дій, які охоплюватимуть переосмислення педагогічних практик, модернізацію інфраструктури, удосконалення інформаційних ресурсів, управлінське лідерство та підтримку з боку місцевих громад і держави. Лише за таких умов універсальний дизайн перестане бути декларацією і стане реальним механізмом забезпечення освітньої рівності.

Світлана Смоліна

СОФІЯ РУСОВА В ЕМІГРАЦІЇ: ВІД ЧЕРНІГІВСЬКИХ ВИТОКІВ ДО МІЖНАРОДНИХ ОБРІЇВ

Ім'я Софії Русової належить до яскравих постатей української педагогіки кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. Уроженка Чернігівщини, яка поєднала у

своїй діяльності наукову, педагогічну і громадську місію, вибудовуючи концепцію національного виховання, орієнтованого на демократизм, гуманізм і любов до рідної культури. Особливе значення, з огляду на сучасні реалії, коли під тиском війни науковці виїжджають за межі України, має період життя Софії Федорівни в еміграції (1921-1940 рр.), коли вона, перебуваючи в Чехословаччині, продовжувала працювати на користь української освіти.

Біографія Софії Русової неодноразово ставала предметом досліджень науковців, серед яких – Є.І. Коваленко, яка оглянула освітню діяльність і педагогічні погляди Софії Русової [3]; Г.І. Дацок у співпраці з праонкою Софії Федорівни – Ольгою Михалевич-Рудакевич висвітлили історію родини Ліндфорсів-Русових у листуванні [1]; О.В. Джус дослідила творчу спадщину Софії Русової у період еміграції [2]; О.В. Сухомлинська розкриває життєдіяльність Софії Федорівни в контексті розвитку педагогічної думки [5]; О.Я. Рахно ввів у наукове поле дані губернських жандармських управлінь та Департаменту державної поліції, що стосуються подружжя Олександра і Софії Русових [4]. Однак, джерельна база про життя Софії Русової в еміграції потребує доповнення. Виявлені мною у 2022 році в Національному архіві Чеської республіки документи фонду «Поліцейське керівництво Прага II – президіум / загальна реєстратура» розширюють розуміння біографічного та професійного контексту діяльності Софії Русової в еміграції.

Метою публікації є висвітлення особливостей життя та діяльності Софії Русової в еміграції на основі архівних джерел Чеської Республіки

Завдання публікації:

1. Розкрити зміст архівних матеріалів.
2. Визначити основні напрями міжнародної діяльності Софії Русової.
3. Відобразити соціально-адміністративний контекст її життя в еміграції.

Зазначені архівні документи є переважно дозвільними паперами, заявами та реєстраційними картками, пов'язаними з оформленням та продовженням закордонного (тимчасового) паспорта Софії Русової в поліцейських управліннях м. Праги.

Особисті дані [6] підтверджують її ім'я, дату і місце народження, національність. Вказано, що вона вдова, записані імена батьків. Документ також містить фотографію. Окрім того, здійснено опис особи: зріст середній (střední), волосся сиве (šedivé), обличчя овальне (ovale), очі сіроблакитні (šedomodré).

Аналіз архівних матеріалів засвідчує, що Софія Русова офіційно перебувала у статусі «русько-української емігрантки» (ruský-ukrajinský emigrant) та постійно підтверджувала своє українське громадянство [7]. Її професійна ідентифікація у чехословацьких офіційних документах незмінно зазначена як profesorka pedagogiky – професорка педагогіки, що свідчить про визнання наукового авторитету Софії Федорівни навіть поза межами України.

В архівних документах зафіксовано інтенсивну міжнародну діяльність педагогині. Так, заява [8] від 12 квітня 1924 р. до Земського управління поліції у м. Прага висвітлює прохання Софії Федорівни про видачу паспорта для поїздки до Данська (Копенгаген) і назад, щоб взяти участь у Конгресі Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу. У 1926 р. – мала поїздку до Франції разом із онуком Романом Русовим. Значущим новим фактом є прохання Софії Русової про вписання в її проїзний документ онука [9], що підтверджує її родинну відповідальність в еміграції. Вказано дату народження онука (на момент написання заяви йому було 5

років); вказано також, що його батько д-р Георгій (Юрій) Русов, доцент академії в м. Подебради.

У 1929 р. було відрядження до Німеччини та Швейцарії на міжнародні педагогічні конгреси. З 1930 по 1932 р. Софія Федорівна працювала в Українському Педагогічному Інституті імені М. Драгоманова в Празі.

Для того, щоб продовжити закордонні поїздки, отримала Нансенівський паспорт, який надавав таку можливість.

Після 1933 р. документи засвідчують регулярне продовження Нансенівського паспорта, що вказує на постійний адміністративний контроль. Попри все, Софія Русова до кінця життя залишалася активною у культурно-освітніх колах, підтримуючи українських студентів і педагогів.

Особливої уваги заслуговує людський вимір біографії Софії Русової. Вона взяла на себе турботу про онука Романа, адже син працював у м. Подебради. Цей факт свідчить не лише про родинну самовідданість, а й демонструє роль жінки-педагога як виховательки нового покоління в умовах вигнання.

Отже, архівні джерела Чеської республіки підтверджують офіційний статус Софії Русової як української політичної емігрантки у Чехословаччині; розкривають повсякденну реальність еміграційного життя Софії Русової, поєднання її педагогічної місії з боротьбою за збереження української ідентичності. Діяльність Софії Русової в еміграції засвідчує її міжнародну мобільність, що привносило українську педагогічну думку у світовий контекст. Окрім того, проаналізовані документи є яскравою ілюстрацією бюрократичної системи Чехословаччини щодо регулювання пересування емігрантів у міжвоєнний період, зокрема необхідності отримання дозволів від поліцейського керівництва та міністерства закордонних справ. Ці документи, незважаючи на їхню формальну суть, є безцінними фрагментами для відтворення повної картини життєдіяльності Софії Русової в еміграції. Подальше детальне вивчення цих документів сприятиме глибшому розумінню ролі Чернігівщини як духовної батьківщини видатних педагогів-гуманістів, серед яких Софія Русова посідає особливе місце.

Список використаних джерел

1. Дацюк Г., Рудакевич О. На хресній дорозі: історія родини Ліндфорсів-Русових у листуванні / упоряд. та пер. Г. Дацюк, О. Михалевич-Рудакевич. Чернівці: Букрек, 2013. 244 с.: іл.
2. Джус О. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції: моногр. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 260 с.
3. Коваленко Є. І., Пінчук І. М. Освітня діяльність і педагогічні погляди Софії Русової: монографія. Ніжин: Аспект, 1998. 212 с.
4. Рахно О. Я. Подружжя Олександр та Софія Русови за даними губернських жандармських управлінь та Департаменту державної поліції. Вісн. Чернігів. держ. пед. ун-ту. Сер.: Пед. науки / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2006. Вип. 39. С. 141-150.
5. Сухомлинська О. В. Софія Русова в контексті розвитку педагогічної думки. Вісн. Чернігів. держ. пед. ун-ту. Сер.: Пед. науки / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2006. Вип. 39. С. 5-8.

6. Narodni archiv. (n.d.). *Ministerstvo vnitra I – presidium, Praha – fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium – karton 1545, signatura 42/V-84/29.*
7. Narodni archiv. (1926). *Potvrzení Ministerstva zahraničních věcí – Ruské oddělení o vydání prozatímního cestovního pasu Sofii Russové. Ministerstvo vnitra I – presidium, Praha – fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium – karton 1545, signatura 42/V-84/29.*
8. Narodni archiv. (1924). *Žádost o vydání cestovního pasu profesorce Sofii Russové k cestě na kongres v Kopenhagenu. Ministerstvo vnitra I – presidium, Praha – fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium – karton 1545, signatura 42/V-84/29.*
9. Russova, S. (1926, June 23). *Žádost o připsání vnuka do cestovního pasu [Рукописна заява]. Národní archiv, Ministerstvo vnitra I – presidium, Praha – fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium – karton 1545, signatura 42/V-84/29.*

Олена Стрілюк

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ ТА ОСВІТНІХ ІНІЦІАТИВАХ РАДИ ЄВРОПИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Гендерна рівність протягом останніх десятиліть стала однією з центральних тем у політиці Ради Європи, оскільки саме вона визначається як фундаментальна умова демократичного суспільства, стійкого розвитку та ефективного функціонування прав людини. Для історичної освіти, яка завжди була чутливою до ідеологічних, ціннісних і соціальних змін, ця тема набуває особливого значення. Інтеграція гендерного виміру в навчальний процес – це не просто розширення змісту або включення нових тем, це переосмислення самої логіки історичного знання, подолання наративів, які традиційно відтворюють нерівності, та формування нових компетентностей, необхідних громадянам демократичної Європи.

Гендерна рівність в історичній освіті розуміється як забезпечення збалансованої репрезентації жінок і чоловіків у змісті навчання, подолання упереджених або стереотипних інтерпретацій подій, визнання активної ролі різних соціальних груп у минулому та формування у здобувачів освіти критичного ставлення до патріархальних історичних наративів. Це також означає інтеграцію багатоперспективності, розвиток умінь бачити «невидимі» голоси в історії та розуміння того, як гендер впливав на доступ до влади, освіти, ресурсів і можливостей у різні історичні періоди.

В умовах українських реалій – війни, реформування освіти, європейської інтеграції – осмислення гендерного виміру в історії набуває особливого значення. Рада Європи пропонує комплексний інструментарій, який може бути інтегрований у шкільний і університетський курс історії та сприяти формуванню критичного, толерантного, демократичного історичного мислення.

Політика гендерної рівності Ради Європи ґрунтується на багаторівневому підході, який поєднує правові інструменти, моніторинг, просвітницькі ініціативи й освітні стандарти. У Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2024–2029 рр. наголошується на комплексній боротьбі зі стереотипами, захисті прав жінок і дівчат, інтеграції гендерного виміру в усі рівні освіти та забезпеченні рівної участі в політичному житті [2]. Особлива увага приділяється протидії сексизму, мові